

YOSHLARNING MA'NAVIY IMMUNITETINI SHAKLLANTIRISHDA MILLIY QADRIYATLAR VA HUQUQIY MADANIYATNING O'ZARO UYG'UNLIGI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22691774>

Nizomiy nomidagi O'zMPU Tarix fakulteti "Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi" yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Fayzulloyeva Chehronabonu Lazizovna

Annotatsiya: Mazkur maqolada globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan sharoitda yoshlarning ma'naviy immunitetini shakllantirish masalasi tahlil qilinadi. Unda milliy qadriyatlar, ma'naviy meros, axloqiy tarbiya va huquqiy madaniyatning yosh shaxs dunyoqarashini shakllantirishdagi o'zaro bog'liqligi ochib beriladi. Ma'naviy immunitet faqat yot g'oyalarga qarshi turish vositasi emas, balki yoshlarning mustaqil fikrlashi, axborotni tanqidiy baholashi, milliy o'zligini anglash, qonunlarga hurmat bilan munosabatda bo'lishi va jamiyat oldidagi mas'uliyatini his etish qobiliyati sifatida talqin qilinadi.

Kalit so'zlar: yoshlar, ma'naviy immunitet, milliy qadriyatlar, huquqiy madaniyat, ma'naviyat, ma'rifat, milliy o'zlik, vatanparvarlik, huquqiy ong, axloqiy tarbiya, mustaqil fikrlash, mafkuraviy tahdid, globallashuv.

Bugungi globallashuv sharoitida inson hayotining deyarli barcha jabhalari axborot makoni bilan chambarchas bog'lanib bormoqda. Internet, ijtimoiy tarmoqlar, elektron ommaviy axborot vositalari va turli kommunikatsiya platformalari yoshlarning bilim olishi, dunyoqarashini kengaytirishi hamda jamiyat hayotida faol ishtirok etishi uchun katta imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq axborot makonining kengayishi bilan bir qatorda, yoshlar ongiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan turli qarashlar, soxta qadriyatlar, mas'uliyatsizlikni targ'ib qiluvchi tasavvurlar va yot g'oyalar ham tez tarqalmoqda. Shu sababli yosh avlodning

ma'naviy dunyosini mustahkamlash, ularda sog'lom dunyoqarash va mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish dolzarb vazifalardan biridir. O'zbekiston Respublikasida yoshlarni ma'naviy-axloqiy jihatdan barkamol etib tarbiyalash, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida voyaga yetkazish hamda ularning huquqiy madaniyatini yuksaltirish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi. Xususan, yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalashga qaratilgan davlat dasturlarida yuksak ma'naviyatli, qat'iy hayotiy pozitsiyaga ega, vatanparvar va keng dunyoqarashli yoshlarni tarbiyalash, ularni milliy va

umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik ruhida voyaga yetkazish hamda huquqiy madaniyatini oshirish vazifalari belgilangan. Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida ham yoshlar masalasiga alohida e'tibor qaratilgan. Konstitutsiyaning 78 va 79-moddalarida davlat va jamiyatning bolalar hamda yoshlarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, xalqning boy madaniy va ma'naviy merosidan faxrlanish, vatanparvarlik va Vatanga mehr-muhabbat tuyg'ularini shakllantirish borasidagi mas'uliyati mustahkamlangan. Mazkur jihatdan qaraganda, yoshlarning ma'naviy immunitetini shakllantirishni faqat ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar bilan cheklab qo'yish yetarli emas. Yosh o'z huquqini bilsa-yu, lekin o'z xalqining tarixiy xotirasi va axloqiy qadriyatlarini anglamasa, uning huquqiy bilimi hayotiy e'tiqodga aylanmasligi mumkin. Aksincha, milliy qadriyatlarni yaxshi bilgan, ammo o'z huquq va majburiyatlarini anglamagan shaxs ham zamonaviy huquqiy-demokratik jamiyat talablariga to'liq javob bera olmaydi. Demak, ma'naviy immunitetning mustahkamligi milliy qadriyatlar va huquqiy madaniyatning o'zaro uyg'unligiga bevosita bog'liq. Yoshlarning ma'naviy-axloqiy kamoloti masalasi o'zbek ma'rifiy tafakkurida uzoq tarixga ega. Xususan, Abdulla Avloniyning "Turkiy guliston yoxud axloq" asari yosh avlod tarbiyasi, insonning axloqiy fazilatlarini, vijdon, fikr tarbiyasi, ilm va ma'rifat masalalarini yorituvchi muhim manbalardan biridir. Asarda yaxshi va

yomon xulqlar alohida tahlil qilinib, insonning o'zini anglashi va xulqini takomillashtirishi ma'naviy kamolotning muhim sharti sifatida qaraladi. Avloniy qarashlarining bugungi mavzu uchun ahamiyatli jihati shundaki, u ta'lim va tarbiyani bir-biridan ajratmaydi. Inson bilim olishi bilan birga, o'z bilimini qanday maqsadda ishlatishini ham anglab yetishi kerak. Shu nuqtai nazardan, zamonaviy yoshlarning huquqiy bilimini ma'naviy-axloqiy tarbiya bilan uyg'unlashtirish zarur. Huquqiy norma insonning tashqi xatti-harakatlarini tartibga solsa, ma'naviy qadriyat uning ichki e'tiqodi va mas'uliyatini shakllantiradi. Islom Karimovning "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" asarida ham ma'naviyatning inson va jamiyat hayotidagi o'rni, milliy ma'naviyatni asrash va rivojlantirish, yosh avlod qalbi va ongini turli zararli g'oyalar ta'siridan himoya qilish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Maqolada tizimli, qiyosiy-tahliliy va mantiqiy yondashuvlardan foydalanildi. Milliy qadriyatlar va huquqiy madaniyat alohida hodisalar sifatida emas, balki yagona tarbiyaviy tizimning o'zaro bog'liq elementlari sifatida ko'rib chiqildi. "Immunitet" tushunchasi aslida inson organizmining turli zararli ta'sirlarga qarshi kurashish qobiliyatini anglatadi. Ma'naviy immunitet esa bu tushunchaning ijtimoiy-ma'naviy mazmundagi ko'rinishi bo'lib, shaxsning turli g'oyaviy, axborotiy va axloqiy ta'sirlarni mustaqil baholay olish, foydali va zararli jihatlarni farqlash, o'z e'tiqodi va qadriyatlariga zid bo'lgan

ta'sirlarga nisbatan ongli munosabat bildirish qobiliyatini ifodalaydi. Biroq ma'naviy immunitetni "hamma yangilikni rad etish" sifatida tushunish noto'g'ri. Aksincha, haqiqiy ma'naviy immunitet insonning yangilikka ochiq, ammo tanqidiy fikrlaydigan bo'lishini talab qiladi. Yosh xorijiy madaniyat, yangi texnologiya yoki boshqa jamiyat tajribasi bilan tanishar ekan, uni avtomatik ravishda qabul qilmasdan, o'zining milliy va umuminsoniy qadriyatlari, huquqiy me'yorlari hamda sog'lom fikri asosida baholay olishi lozim. Shu jihatdan ma'naviy immunitetning asosiy tarkibiy qismlarini quyidagicha izohlash mumkin:

Birinchidan, milliy o'zlikni anglash. Yosh o'z xalqining tarixi, tili, madaniyati, urf-odatlarini, buyuk ajdodlari va ma'naviy merosini qanchalik chuqur anglasa, o'zligini saqlash imkoniyati shunchalik ortadi.

Ikkinchidan, mustaqil va tanqidiy fikrlash. Har qanday axborotni tekshirish, uning manbasini aniqlash, turli fikrlarni taqqoslash va xulosa chiqarish yoshni manipulyativ ta'sirlardan himoya qiladi.

Uchinchidan, axloqiy barqarorlik. Halollik, vijdon, or-nomus, kattaga hurmat, kichikka izzat, mas'uliyat, mehnatsevarlik kabi fazilatlar shaxsning ichki ma'naviy mezonlarini shakllantiradi.

To'rtinchidan, huquqiy ong va madaniyat. O'z huquqini biladigan, o'zgalarning huquqini hurmat qiladigan, qonun va majburiyatlarni anglaydigan yosh turli noqonuniy va zararli ta'sirlarga nisbatan ancha barqaror bo'ladi.

Demak, ma'naviy immunitetning kuchi faqat "nimalarga qarshi turish" bilan emas, balki "nimaga tayanib qaror qabul qilish" bilan belgilanadi. Milliy qadriyatlar xalqning ko'p asrlik tarixiy tajribasi davomida shakllangan axloqiy, madaniy, ma'rifiy va ijtimoiy mezonlarning majmuasidir. Ona tiliga hurmat, kattalarni e'zozlash, oilaga sadoqat, mahalla birdamligi, mehmondo'stlik, mehr-oqibat, halollik, or-nomus, vatanparvarlik, ilmga intilish kabi fazilatlar xalqimiz ma'naviy hayotining muhim tarkibiy qismlaridir. Milliy qadriyatlarning yoshlar tarbiyasidagi kuchi shundaki, ular quruq nazariya emas, balki kundalik hayot tajribasi orqali namoyon bo'ladi. Masalan, oilada kattalarga hurmat ko'rsatish, mahallada qo'ni-qo'shnihilik munosabatlarini asrash, o'zaro yordam berish kabi odatlar yoshga jamiyat bilan munosabat qurishning tabiiy modelini beradi. Abdulla Avloniy merosida ham insonning yaxshi xulqi, vijdoni va tarbiyasi alohida ahamiyat kasb etadi. Uning axloqqa oid qarashlari bugungi ta'lim jarayonida ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Zamonaviy tadqiqotlarda ham "Turkiy guliston yoxud axloq" asaridagi axloqiy tarbiya, vijdon, halollik va insoniylik g'oyalari yoshlar tarbiyasi bilan bog'liq holda tahlil qilinmoqda. Shu o'rinda muhim bir jihatni ta'kidlash lozim: milliy qadriyatlarni yoshga faqat "ajdodlarimiz shunday qilgan" degan shaklda singdirish yetarli emas. Har bir qadriyatning zamonaviy hayotdagi mazmuni tushuntirilishi zarur. Masalan,

kattaga hurmat bugungi jamiyatda inson qadrini hurmat qilish bilan, halollik qonuniylik va korrupsiyaga qarshi munosabat bilan, vatanparvarlik esa jamiyat taraqqiyotiga mas'uliyatli hissa qo'shish bilan uyg'unlashtirilishi mumkin. Shunday yondashuv milliy qadriyatlarni faqat tarixiy meros emas, balki zamonaviy hayotda amalda qo'llanadigan ma'naviy mezonga aylantiradi. Huquqiy madaniyat insonning qonunlarni bilishi bilangina cheklanmaydi. U huquqiy bilim, huquqqa hurmat, o'z huquq va majburiyatlarini anglash, qonuniy xatti-harakat qilish hamda boshqa shaxslarning huquqlarini hurmat qilish kabi jihatlarni qamrab oladi. Huquqiy madaniyat yuqori bo'lgan yosh "mumkin" va "mumkin emas" tushunchalarini faqat jazodan qo'rqish orqali emas, balki huquqiy va axloqiy mas'uliyat asosida angelaydi. Masalan, yolg'on axborot tarqatmaslik, boshqa insonning sha'ni va qadr-qimmatini hurmat qilish, birovning shaxsiy huquqlariga tajovuz qilmaslik, qonun talablariga rioya qilish kabi xatti-harakatlar huquqiy madaniyatning kundalik ko'rinishlaridir. O'zbekistonda yoshlarning huquqiy ongini oshirishga ham amaliy e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, yoshlar o'rtasida qonunga itoatkorlik va huquqbuzarliklarga nisbatan murosasizlikni shakllantirish, huquqiy bilimlarni oshirish, ta'lim muassasalarida huquqiy targ'ibot va seminarlar tashkil etish vazifalari belgilangan. Bu yondashuv ma'naviy immunitet bilan bevosita bog'liq. Chunki huquqiy madaniyat yoshga jamiyatdagi munosabatlarni faqat

shaxsiy xohish asosida emas, umumiy qoidalar va mas'uliyat asosida baholashni o'rgatadi. Milliy qadriyatlar va huquqiy madaniyat bir-birini to'ldiruvchi ikki muhim omildir. Milliy qadriyatlar shaxsga "qanday inson bo'lish kerak?" degan savolga javob berishda yordam bersa, huquqiy madaniyat "jamiyatda qanday qonuniy va mas'uliyatli harakat qilish kerak?" degan savolga javob beradi.

Masalan, xalqimiz qadriyatlarida adolat tushunchasi muhim o'rin tutadi. Huquqiy madaniyat esa adolatni qonun oldida tenglik, inson huquqlariga hurmat va qonuniylik tamoyillari orqali mustahkamlaydi. Halollik milliy-axloqiy qadriyat sifatida insonning vijdoniga ta'sir qilsa, huquqiy me'yorlar halol va qonuniy faoliyat uchun tashqi tartibni yaratadi. Xuddi shuningdek, vatanparvarlik tushunchasi ham ikki yo'nalishda namoyon bo'ladi. Milliy qadriyatlar Vatanga muhabbat, tarixiy xotira va milliy g'ururni shakllantirsa, huquqiy madaniyat fuqarolik mas'uliyati, qonunlarga rioya qilish va jamiyat manfaatlariga hurmatni kuchaytiradi. Shu sababli yoshlar tarbiyasida "ma'naviyat darsi" va "huquq darsi"ni bir-biridan mutlaqo ajratib qo'yish maqsadga muvofiq emas. Ular yagona tarbiyaviy maqsad — mas'uliyatli, ma'rifatli, vatanparvar va qonunga hurmat bilan qaraydigan komil shaxsni shakllantirishga xizmat qilishi kerak. Bugungi yoshlar avvalgi avlodlardan farqli ravishda juda katta axborot oqimi ichida yashamoqda. Bir necha daqiqa davomida turli mamlakatlar, turli madaniyatlar va turli dunyoqarashlarga

oid ma'lumotlarga duch kelish mumkin. Bu holat, bir tomondan, bilim olish uchun ulkan imkoniyat bo'lsa, ikkinchi tomondan, axborotni tanlamasdan qabul qilish xavfini ham yuzaga keltiradi. Shu sababli ma'naviy immunitetni shakllantirishda media savodxonlik va huquqiy savodxonlikni birlashtirish zarur. Yosh internetdagi ma'lumotni o'qiganda uchta savolni berishga odatlanishi kerak: Bu ma'lumotning manbasi kim? Bu axborotning maqsadi nima? Uni tasdiqlovchi ishonchli dalil bormi? Bunday ko'nikma yoshni turli manipulyatsiyalardan himoya qiladi. 2026-yilda e'lon qilingan tahlillarda ham yoshlarning mafkuraviy immunitetini shakllantirishda tanqidiy fikrlash, milliy tarix va qadriyatlarga tayanish hamda zararli axborotni farqlash qobiliyatining ahamiyati ta'kidlangan. Biroq bu boradagi tarbiya taqiqlar asosida emas, tushuntirish va ishontirish asosida tashkil etilishi kerak. Yoshga "buni ko'rma", "buni o'qima" deyishning o'zi uning qiziqishini yo'qotmasligi mumkin. Aksincha, nima uchun ayrim axborot zararli yoki ishonchsiz ekanini ilmiy, huquqiy va ma'naviy asosda tushuntirish yoshning mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Yoshlarning ma'naviy immuniteti bir kunda yoki faqat bitta fan orqali shakllanmaydi. Bu uzluksiz jarayon bo'lib, oiladan boshlanadi va ta'lim, mahalla hamda jamiyatning boshqa institutlari orqali rivojlanadi. Oilada bolaning dastlabki axloqiy tushunchalari shakllanadi. Ota-onaning muomala madaniyati, mehnatga munosabati,

qonunga hurmati va farzand tarbiyasidagi shaxsiy namunasi yosh uchun eng kuchli tarbiyaviy vositalardan biridir. Ta'lim muassasasi esa ushbu tarbiyani ilmiy va tizimli shaklga keltiradi. Tarix, huquq, ma'naviyat, adabiyot kabi fanlar o'zaro bog'langan holda o'qitilsa, yosh qadriyatlarning tarixiy ildizlarini, huquqiy me'yorlarning mazmunini va ularning kundalik hayotdagi ahamiyatini yaxshiroq tushunadi. Mahalla esa milliy qadriyatlarning amaliy maktabi hisoblanadi. Hashar, xayriya, kattalarni e'zozlash, qo'ni-qo'shnichilik va o'zaro yordam kabi an'analar yoshning ijtimoiy mas'uliyatini rivojlantiradi. Shu nuqtai nazardan, oila-ta'lim muassasasi-mahalla hamkorligini faqat tadbir o'tkazish bilan cheklamasdan, yoshning real hayotiy muammolarini hal qilishga yo'naltirish kerak. Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, yoshlarning ma'naviy immunitetini shakllantirish bo'yicha quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin.

Birinchidan, "milliy qadriyat + huquqiy vaziyat" tamoyiliga asoslangan amaliy mashg'ulotlarni ko'paytirish zarur. Masalan, halollik, adolat, vatanparvarlik yoki kattaga hurmat kabi qadriyatlar real hayotiy huquqiy vaziyatlar orqali muhokama qilinishi mumkin.

Ikkinchidan, yoshlarni munozara va debatlariga faol jalb qilish lozim. Chunki ma'naviy immunitet tayyor fikrlarni yodlash orqali emas, mustaqil fikrlash va dalil keltirish orqali mustahkamlanadi.

Uchinchidan, huquqiy va media savodxonlikni birlashtirish kerak. Ijtimoiy tarmoqlardagi huquqiy mazmundagi

xabarlar, yolg'on axborotlar va turli manipulyativ materiallarni tahlil qilish bo'yicha amaliy mashg'ulotlar foydali bo'ladi.

To'rtinchidan, milliy adabiyot va ma'naviy merosdan samarali foydalanish kerak. Abdulla Avloniy, Abdulla Qodiriy, Cho'lpon, Fitrat, Alisher Navoiy kabi adib va mutafakkirlarning asarlaridagi insoniylik, ilm, vatanparvarlik, adolat, ma'rifat va axloqqa oid qarashlar zamonaviy hayotiy masalalar bilan bog'lab o'rganilishi maqsadga muvofiq.

Beshinchidan, yoshlar bilan ishlashda taqiqllovchi emas, tushuntiruvchi va ishontiruvchi tarbiya modeliga ustuvorlik berish kerak. Yoshga tayyor xulosa berishdan ko'ra, unga mustaqil xulosa chiqarishga yordam berish barqarorroq natija beradi.

Oltinchidan, "mening huquqim — mening mas'uliyatim" tamoyilini yoshlar ongiga singdirish lozim. Chunki huquq va majburiyat bir-biridan ajralmaydi. O'z huquqini talab qilgan shaxs boshqalarning huquqlarini ham hurmat qilishi kerak.

Yettinchidan, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarning samaradorligini faqat qatnashgan yoshlar soni bilan emas, balki ularning fikrlashi, xulq-atvori, ijtimoiy faolligi va huquqiy savodxonligidagi o'zgarishlar orqali baholash zarur.

Xulosa qilib aytganda, yoshlarning ma'naviy immunitetini shakllantirish bugungi globallashuv va axborot tezlashuvi sharoitida strategik ahamiyatga ega bo'lgan tarbiyaviy vazifadir. Ma'naviy immunitet yoshni tashqi ta'sirlardan butunlay ajratib qo'yish emas, balki uni har qanday axborot va g'oyani mustaqil baholay oladigan, foydalisini qabul qilib, zararli ta'sirlarga ongli ravishda qarshi tura oladigan shaxs sifatida tarbiyalashni anglatadi. Bunday immunitetning mustahkam poydevorini milliy qadriyatlar, ma'naviy meros, axloqiy tarbiya, huquqiy ong va mustaqil fikrlash tashkil etadi. Milliy qadriyatlar yoshning ichki ma'naviy tayanchini yaratadi. Huquqiy madaniyat esa ushbu ma'naviy mezonlarni jamiyatdagi qonuniy xatti-harakatlar bilan uyg'unlashtiradi. O'zbekistonning yoshlar siyosatiga oid hujjatlarida ham yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, vatanparvarlik, yuksak ma'naviyat va huquqiy madaniyat ruhida tarbiyalash vazifalari belgilangan. Konsitutsiyada yoshlarning milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqligini shakllantirish davlat va jamiyatning muhim vazifalaridan biri sifatida mustahkamlangani ham ushbu masalaning huquqiy asoslari kuchli ekanini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2004. Asar axloq, fikr tarbiyasi, vijdon va inson kamolotiga oid qarashlarni qamrab oladi.
2. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. 2023-yil.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 14-avgustdagi yoshlarni ma’naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalashga oid qarori.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 5-iyuldagi PF-5106-son Farmoni.